УДК 069.44

Губина Т.А.

ТАТАРСТАН МУЗЕЙЛАРЫНДАГЫ РЕСТАВРАЦИЯ ОСТАХАНӘЛӘРЕ

В статье впервые дается обзор реставрационного дела в Татарстане. Кратко раскрывается деятельность ведущих реставрационных мастерских. Выявлены основные этапы работы мастерских, рассмотрены проблемы обеспечения мастерских кадрами, оборудованием, материалами.

Ключевые слова: искусство, музей, реставрация, мастерская, реставратор, живопись, декоративно-прикладное искусство.

The article reveals the features of restoration activities in Tatarstan on the example of works of fine and decorative-applied art. The author drawing on the results of a sociological survey identifies the main stages of restoration work in the museums of the republic, raising the problem of providing workshops with equipment, materials and personnel issues.

Keywords: art, museum, restoration, workshop, restorer, painting, arts and crafts.

Мәдәни мирасны саклау өлкәсендә реставрация музей эшенең аерылгысыз өлешен тәшкил итә. Кешелек дөньясы тарихи үткәннең әһәмиятенә төшенгәннән соң, хәзерге заманда барган процессларны аңлау өчен музейлар төзи башлаганнар. Казанда алар XIX гасырда ук төрле уку йортлары, Казан университеты каршында барлыкка килә. 1895 елда киң җәмәгатьчелек өчен Шәһәр фән-сәнәгать музее ачыла. XIX–XX гасырда музейлар республикабыз шәһәрләрендә дә, районнарында да оештырыла.

Музейлар коллекцияләрне саклау урыны булып хезмәт итә, узган гасырның башында моңарга мәдәни агарту вазифасы да өстәлә. Әмма 1970 елларда гына Татарстанда музей базасында беренче реставрация остаханәсе барлыкка килә. Моңа кадәр СССРда экспонатларны төп реставрация үзәкләренә тапшыру һәм белгечләрне чакыртып китерү гамәлдә була.

Мәкаләдә без Татарстан дәүләт музейларындагы реставрация остаханәләрен ачыкларбыз һәм аларның эшчәнлегенә кыскача күзәтү ясарбыз.

Татарстанда 120 дән артык музей эшли. Алар арасында дәүләт музейлары да, шәхси музейлар да бар. Дүрт реставрация остаханәсе булуы ачыкланды: өчесе – дәүләт музейлары структурасында (ТР Милли музее, ТР Дәүләт сынлы сәнгать музее, «Зөя утрау-шәһәрчеге» музей-тыюлыгы), берсе – фәнни учреждение каршында (ТР Фәннәр академиясенең А.Х. Халиков исемендәге Археология институты музее).

Учреждениеләрнең коллекцияләрендә бер музейга чама белән 12000 саклау берәмлеге туры килә һәм бу сан елдан-ел арта бара. Эре музейларда предметлар саны 60000 гә, хәтта 946000 гә җитә. Музейлар эшчәнлегенең төп эчтәлеге коллекцияләрне саклаудан гыйбарәт. Реставрация әлеге процессларның әһәмиятле өлеше булып тора һәм, предметның яшәүгә сәләтен тәэмин итү өчен, бу эш белән даими шөгыльләнү сорала.

Татарстан Республикасы Милли музеена 1894 елда Казан тау фән-сәнәгать музее буларак нигез салына [8]. Хәзерге этапта музей коллекцияләрендә якынча 946000 саклау берәмлеге исәпләнә. Бу – Татарстан Республикасының иң зур музее. Ул тасвирый һәм декоратив-гамәли сәнгать предметларын, табигать фәннәре коллекцияләрен һәм башкаларны үз эченә ала. Әлбәттә, мондый фондларны реставрация остаханәсеннән мәхрүм итеп булмый. 1997 елда музейда шундый остаханә булдырыла. Коллективта тугыз музей хезмәткәре эшли. Хәзерге вакытта тукыма әйберләр, металл, агач, керамика һәм архив материаллары юнәлешләрендә эш алып барыла. Остаханәләр музейның төп бинасында урнашкан. Әлбәттә, мондый зур музейда реставраторлар күп булырга тиеш. Реставрация эшләренең күләме бик зур булганга, музей «Зөя утрау-шәһәрчеге» музей-тыюлыгы, Дәүләт сынлы сәнгать музее, ТР Фәннәр академиясенең А.Х. Халиков исемендәге Археология институты кебек чит оешмалар белән дә шартнамәләр төзергә мәҗбүр була.

ТР Дәүләт сынлы сәнгать музее 1958 елда ТАССР Дәүләт музееның сәнгать коллекцияләре базасында гамәлгә куела [Новицкий]. 1964 елда музейга Казан хәрби округы гаскәрләре командующие резиденциясе бинасы бирелә. Реставрация үткәрелгәннән соң, 1967 елда музей тамашачылар өчен үз ишекләрен ача. Комплекс төп бинаны (анда администрация бүлмәләре, XVI – XX гасыр башы чит ил һәм рус сәнгате экспозицияләре заллары), аның янәшәсендә реставрация остаханәләре, саклау урыны – фондлар урнашкан корылманы үз эченә ала. 2005 елда Казан Кремле территориясендәге бинаның бер өлеше дә музейга тапшырыла һәм анда «Хәзинә» милли сәнгать галереясы ачыла. Тамашачылар аның экспозицияләрендә декоратив-гамәли сәнгать, нәкыш, графика һәм скульптура әсәрләрен күрә ала. Шул ук бинада картиналар коллекциясен реставрацияләү остаханәләре дә эшли.

Россиядә реставрация өлкәсендә билгеле бер тәҗрибә эзгә салынган: нигездә, экспонатлар илнең төп реставрация үзәкләренә – Дәүләт фәнни-тикшеренү реставрация институтына һәм И.Э. Грабарь исемендәге Бөтенроссия сәнгать фәнни-реставрация үзәгенә җибәрелә. Сынлы сәнгать музее озак еллар дәвамында нәкъ менә соңгысы белән эшләде дә инде.

1970 елда артефактларны үзебезнең хезмәткәрләр көче белән реставрацияли башладылар. Бу эштә беренчеләрдән булып Ширяева Алла Германовна юл яра: ул майлы буяу белән ясалган картиналарны

реставрацияли. Ширяева А.Г. Илья Репин исемендәге Санкт-Петербург сәнгать академиясендә укыган. Соңрак ул И.Э. Грабарь исемендәге Бөтенроссия сәнгать фәнни-реставрация үзәгендә стажировкалар узган. Аның тарафыннан реставрацияләнгән әсәрләр Яр Чаллы Картиналар галереясында, Алабугада И.И. Шишкинның музей-йортында һәм Дәүләт сынлы сәнгать музееның рус һәм Көнбатыш Европа сәнгате экспозициясендә күрсәтелә. 2002 елда аңа әлеге эшчәнлеге өчен «Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре» дигән мактаулы исем бирелде.

1976 елда музейга Махсус фәнни-реставрация җитештерү остаханәсендә һәм башка предприятиеләрдә эшләгән һәм станлы темпералы нәкыш өлкәсендә зур тәҗрибә туплап өлгергән реставратор Романова Наталья Леонидовна килә. Эшләү дәверендә ул Зөя соборларындагы, Казан шәһәренең иске йола чиркәвендәге, музей фондларындагы һәм даими экспозицияләрдәге күпсанлы борынгы иконаларны торгыза. 1992 елда Яр Чаллы Картиналар галереясында «Яңа заман рус иконасы» күргәзмәсе булды. Н.Л. Романова укучысы Михайлина Наталья Евгеньевнага остаз да булды, аны да темпера техникасында иҗат ителгән картиналар реставраторы итеп әзерләүгә күп көч куйды (соңрак ул темпералы нәкышне реставрацияләү бүлегенә мөдирлек итте).

1980 еллар башында реставрация остаханәләре эше өчен кирәкле таләпләрне исәпкә алып, махсус бина төзелә.

Ә 1981 елда Дәүләт сынлы сәнгать музее коллективына Савельева Надежда Михайловна килеп кушыла. Реставрация эшенең ни дәрәҗәдә күркәм булуы белән мавыгып, ул 1983 елда остаханәләргә күчә һәм хәзерге вакытта да майлы буяу белән ясалган картиналар реставраторы һәм ТР ДССМ майлы буяулы нәкышне реставрацияләү бүлеге җитәкчесе булып эшли. Аның көче белән XVII–XVIII гасырлардагы Италия, Франция һәм Голландия, XVIII гасыр һәм XX гасыр башы Россия рәссамнарының әсәрләре реставрацияләнә. 2010 елда аңа «Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре» дигән мактаулы исем бирелә.

Нәкъ менә алар – А.Г. Ширяева, Н.Л. Романова, Н.М. Савельева ТР ДССМда реставрация эшенең нигез ташларын салалар, майлы буяулы һәм темпералы нәкышне реставрацияләү остаханәләрендә ару-талуны белми хезмәт куялар. Бары тик 2000 елларда гына майлы буяулы һәм темпералы нәкыш бүлекләре киңәйтелә. 2010 елларда ниһаять күптән көтелгән яңа юнәлешләр ачыла. Хәзер музейда полихром скульптура, металл, фарфор һәм пыяла, тукыма әйберләр, таш һәм гипстан скульптура, графика реставрацияләнә. Соңгы елларда төп бинаның реставрация остаханәләрендә ремонт булды, климат-контроль урнаштырылды, заманча реставрация һәм башка җиһазлар сатып алынды.

«Зөя утрау-шәһәрчеге» музей-тыюлыгы Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты карары белән 2009 елда төзелә. 2010 елда

аның территориясендә археологик тикшеренүләр үткәрелә башлый. Бик күп предметлар табыла һәм 2013 елда агач археологиясе музее булдыру турында карар кабул ителә. Предметларны саклау максатында 2014 елда реставрация остаханәсе ачыла. 2019 елның гыйнварында музей структурасында реставрация бүлеге барлыкка килә. Хәзерге вакытта түбәндәге юнәлешләр буенча эш алып барыла: графика һәм китапларны реставрацияләү, темпералы һәм майлы буяулы нәкыш, керамика һәм тукыма әйберләрне реставрацияләү.

Гомуми фонда Татарстан Республикасы Фәннәр академиясенең А.Х. Халиков исемендәге Археология институты структурасына керүче ТР археология музееның реставрация остаханәсе материалның үзенчәлекле булуы белән беркадәр аерылып тора. Археология музеена 2005 елда Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты күрсәтмәсе буенча нигез салына. 2019 елда ул РФ Музей фондының дәүләт өлешенә кертелә. Музей коллекциясендә 400 000 нән артык археологик предмет исәпләнә, ел саен ул якынча 10 000 данәгә артып бара.

2006 елда оештырылган бүлек структурасында эш өч юнәлештә алып барыла: металлдан ясалган әйберләрне реставрацияләү, археологик керамиканы реставрацияләү һәм органик материалларны реставрацияләү. Музейда Богатова Лина Феликсовна, Каплан Полина Юрьевна, Котов Роман Владимирович, Федан Павел Владимирович кебек аттестация узган рәссам-реставраторлар эшли. Алар фәнни хезмәткәрләр булып санала, барысы да профильле белемгә ия. Дәүләт фәнни-тикшеренү реставрация институтында, Дәүләт Эрмитажында, И.Э. Грабарь исемендәге Бөтенроссия сәнгать фәнни-реставрация үзәгендә, Мәдәни мирас институтында әледән-әле стажировкалар узалар. Реставрация-аналитика бүлеге хезмәткәрләре, реставрация эшләреннән тыш, шулай ук тикшеренү эшчәнлеге белән дә актив шөгыльләнәләр.

Ел саен реставраторлар 1000 нән артык предметны торгызуга алыналар. ТР Милли музее, «Казан Кремле» музей-тыюлыгы, Агач археологиясе музее («Зөя утрау-шәһәрчеге» музей-тыюлыгы), Болгар дәүләт тарих-архитектура музей-тыюлыгы һәм республиканың башка музейлары үз экспонатларын аларга ышанып тапшыра.

Югарыда әйтелгәннәрдән чыгып, без Татарстан Республикасында мәдәниятне саклауда реставрация эшен үстерүнең мөһим фактор булуын ассызыклый алабыз. Җиһазларның кыйммәт һәм кечкенә торак пунктларда кадрлар белән тәэмин итүнең катлаулы булуы аркасында, республиканың һәр музеенда реставрация остаханәсе булдырырга мөмкин түгел. Шуңа күрә республика территориясен колачлый алырлык өч филиаллы төп реставрация үзәге төзү иң кулай вариант булыр иде. Вакытлар узу белән, мөгаен, илнең көнчыгыш төбәкләреннән экспонатларны реставрациягә нәкъ менә Татарстанга җибәрерләр.

Әдәбият

Губина Т.А. Опыт подготовки реставраторов музейных коллекций в рамках магистратуры «Реставрация историко-культурного наследия»« ИМО К(П)ФУ / А.Г. Ситдиков, С.Г. Буршнева, Т.А. Губина // Актуальные вопросы охраны и использования культурного наследия Крыма: материалы VI Всерос. науч.-практической конф., Евпатория, 30–31 мая 2019 г. / гл. ред. В.Е. Науменко. Симферополь : ИТ «АРИАЛ«, 2019. С. 232–239.

Зверев О.В. Об основных понятиях научной реставрации // Художественное наследие. М., 1989. С. 44–61.

Муханов Г.С., Назипова Г.Р. Национальный музей Республики Татарстан / Татарская энциклопедия: В 6 т. / гл. ред. М.Х. Хасанов, отв. ред. Г.С. Сабирзянов. Казань: Институт Татарской энциклопедии АН РТ, 2008. Т. 4: М – П. 768 с., илл., карты.

Новицкий А.И. Музей изобразительных искусств Республики Татарстан / Татарская энциклопедия: в 6 т. / гл. ред. М.Х. Хасанов, отв. ред. Г.С. Сабирзянов. Казань: Институт Татарской энциклопедии АН РТ, 2008. Т. 4: М –П. 768 с., илл., карты.

Министерство культуры Российской Федерации: [сайт]. URL: https://culture.gov.ru/about/departments/departament_gosudarstvennoy_okhrany_kulturnogo_naslediya/activities/attestation/ (дата обращения 19.02.2021).

Министерство культуры Российской Федерации: [сайт]. URL: https://culture.gov.ru/upload/medialibrary/89f/89fcb14aa228c00c6c2dc880513fab1e.pdf (дата обращения 19.02.2021).

Приказ Министерства культуры РФ № 474 от 05 мая 2012г. «Об утверждении Порядка проведения аттестации специалистов в области сохранения объектов культурного наследия (за исключением спасательных археологических полевых работ), в области реставрации иных культурных ценностей» // СЗ РФ. 2002. № 25. ст. 2519.

Приказ Минкультуры СССР от 17.07.1985 № 290 «Об утверждении Инструкции по учету и хранению музейных ценностей, находящихся в государственных музеях СССР» // https://base.garant.ru/70889800/

Приказ Министерства культуры РФ от 23 июля 2020 г. N 827 «Об утверждении Единых правил организации комплектования, учета, хранения и использования музейных предметов и музейных коллекций» // «Официальном интернет-портале правовой информации» (www.pravo.gov.ru) 6 ноября 2020 г. № 0001202011060011

Федеральный закон 54-ФЗ от 26.05.1996 г. «О Музейном фонде Российской Федерации и музеях в Российской Федерации» // «Собрание законодательства РФ», 27.05.1996, № 22, ст. 2591.

Федеральный закон 73-ФЗ от 25.06.2002 г. «Об объектах культурного наследия (памятниках истории и культуры) народов Российской Федерации» // «Собрание законодательства РФ», 01.07.2002, № 26, ст. 2519.

Губина Татьяна Анатольевна,
ТР ФА Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият
һәм сәнгать институты аспиранты